

Barbara Kędzierska*

NAUKI HUMANISTYCZNO-SPOŁECZNE
STYMULATOREM ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU
SPOŁECZEŃSTWA, CZYLI STATYSTYKA PUNKTÓW
I CYTOWAŃ VS SPOŁECZNA ODPOWIEDZIALNOŚĆ
UCZELNI

„Mądrymi nie uczyni nas pamięć o przeszłości,
ale odpowiedzialność za przyszłość”
G.B. Show

Społeczne uwarunkowania edukacji akademickiej

Edukacja była i pozostaje najsilniejszym stymulatorem rozwoju społecznego, a jej celem niezmiennie od starożytności jest przygotowanie młodych ludzi do skutecznej i odpowiedzialnej aktywności społecznej i zawodowej na kolejnych etapach życia (Znaniński 1973). Znaczącym potwierdzeniem tej konstatacji może być stosunkowo mało znany raport Floriana Znanińskiego *Education and Social Change*¹ napisany w 1930 roku – w okresie próby zintegrowania przemian społecznych z dokonującymi się w tym okresie w Stanach Zjednoczonych przemianami edukacyjnymi². Autor w sposób szczególnie zwraca uwagę na różnorodność, w zależności od poziomu kształcenia, funkcji systemów edukacyjnych w społeczeństwie, w którym funkcjonuje. To zróżnicowanie funkcji w sposób logiczny wymusza konieczność wielowymiarowego, uwzględniającego szczegółowe uwarunkowania, postrzegania systemu edukacji, który nie powinien być podstawą ciągłych analiz

***Barbara Kędzierska** – doktor habilitowany nauk humanistycznych w dyscyplinie pedagogika, profesor nadzwyczajny, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie; zainteresowania naukowe: kompetencje kluczowe nauczycieli w kontekście paradygmatu zrównoważonego rozwoju człowieka, kompetencje informacyjne w całościowej edukacji, nowe media w dydaktyce współczesnego nauczyciela; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0652-023X>; e-mail: bkedzierska@gmail.com

¹F.W. Znaniński (1882-1958 filozof i socjolog, jeden z głównych przedstawicieli tzw. socjologii humanistycznej), *Education and Social Change*, Peter Lang GmbH 1998.

²W Polsce *Raport* został opublikowany znacznie później.

ekonomicznych podporządkowujących go instytucjonalizacji, parametryzacji i technokratyzacji, tak charakterystycznych dla współczesnej rzeczywistości. Znaniecki zwraca uwagę na potrzebę dynamicznego dostosowywania funkcjonowania edukacji, zwłaszcza w zakresie form i treści, do zmian zachodzących w społeczeństwie. Edukacja bowiem jest ściśle powiązana z innymi systemami społecznego oddziaływania, w których zakres i formy uczestnictwa jednostek są uwarunkowane sposobem funkcjonowania procesu kształcenia. Trzeba więc przyjąć, że edukacyjne organizacje publiczne, a w tym uczelnie wyższe, ponoszą odpowiedzialność społeczną w takim samym zakresie, jak wszystkie pozostałe organizacje publiczne. A to oznacza, że jak wszystkie organizacje publiczne – również edukacja akademicka, prowadząc działalność w interesie publicznym, jest społecznie odpowiedzialna za działania, które podejmuje.

Coraz wyraźniej obecna we współczesnym społeczeństwie idea społecznej odpowiedzialności instytucji (organizacji) kształtowała się na kolejnych etapach rozwoju społeczeństw, rozwijając idee i zasady dostrzegane w filantropijnej współpracy przedstawicieli biznesu, pomocy społecznej, instytucji edukacyjnych, kulturalnych czy organizacji obywatelskich. Jest ona ściśle związana z dynamicznym, stymulowanym przez nowoczesne technologie informacyjno-komunikacyjne rozwojem cywilizacyjnym i multiplikującym się procesem globalizacji, nadając nowy wymiar współpracy systemu socjalnego z ekonomicznym. J.J. Mc Millan twierdzi, że źródłem społecznej odpowiedzialności jest zjawisko całkowitego braku zainteresowania drugim człowiekiem i jego problemami. Trudno się z tym nie zgodzić wobec coraz silniej zauważalnej w globalizującym się społeczeństwie izolacji społecznej: brak sąsiedzkich kontaktów czy gwałtownie rosnące zainteresowanie ośrodkami dla osób samotnych. Równocześnie, w sposób wyraźnie widoczny rośnie liczba indywidualnych i organizacyjnych inicjatyw prospołecznych (McMillan 2007, s. 15-29).

Twórca popularnego podręcznika *Podstawy zarządzania organizacjami* R.W. Griffin definiuje społeczną odpowiedzialność jako „zestaw zobowiązań organizacji do ochrony i umocnienia społeczeństwa, w którym funkcjonuje” (Griffin 1998, s. 144). Na obecnym etapie świadomości zarówno społeczeństwa jak przedsiębiorstw, implementowanie zagadnień społecznej odpowiedzialności zyskało już status: *realizować*, choć otwartym pozostaje wciąż pytanie: jak robić to mądrze, wspierając skutecznie (Zerk 2006, s. 23-27) społeczeństwo w jego zrównoważonym rozwoju. Aby wspierana naukami humanistyczno-społecznymi edukacja miała szansę wspierać zrównoważony rozwój coraz szybciej zmieniającego się społeczeństwa i harmonizować re-

lacje społeczne, zgodnie z dokumentem UNESCO³, powinna ona między innymi:

- umożliwiać uczącemu się nabywanie kompetencji i kształtowanie postaw zapewniających mu trwały rozwój,
- być jednakowo dostępna na wszystkich poziomach i we wszystkich kontekstach społecznych (rodzinnym, szkolnym, zawodowym, środowiskowym),
- kształtować odpowiedzialność obywatelską i promować demokrację poprzez uświadamianie jednostce jej praw i obowiązków,
- umożliwiać uczenie się przez całe życie, wspierając harmonijny rozwój jednostki,
- projektować, wdrażać i promować pokojowe, inkluzywne i zrównoważone modele rozwoju społecznego, zapewniające każdemu jednako- we szanse i możliwości.

Warto zauważyć, że pojęcie zrównoważonego rozwoju nie odnosi się wyłącznie do ochrony przyrody (ekologii), ale uwzględnia wszystkie trzy strategiczne obszary aktywności człowieka: środowisko naturalne, ekonomię i społeczeństwo, zwracając jednocześnie uwagę na konieczność zachowania w sposób ciągły wolności i sprawiedliwości międzypokoleniowej, poszanowania autonomii i godności przyszłych pokoleń oraz respektowania etycznych, moralnych i społecznych praw będących rezultatem wysiłków poprzednich pokoleń. Jak wynika z międzynarodowych i krajowych dokumentów opracowywanych w ramach priorytetowej dziś dla wszystkich społeczeństw strategii zrównoważonego rozwoju, ukierunkowana na harmonijny rozwój jednostki edukacja – Edukacja dla Zrównoważonego Rozwoju (EZR) powinna uwzględniać również takie obszary, jak: prawa człowieka, skuteczne zarządzanie zasobami, pokojowe rozwiązywanie konfliktów, dobre i odpowiedzialne przywództwo, ekonomiczne uwarunkowania działań społecznych, kulturę i sztukę. Tak rozumiana edukacja powinna stanowić multidyscyplinarny kontekst każdej reformy edukacji, dając możliwość i zapewniając wsparcie wszystkim ludzi na każdym etapie życia w kształtowaniu i rozwijaniu kompetencji umożliwiających im trwały rozwój i harmonijne relacje społeczne.

³UNESCO – Agenda na rzecz Zrównoważonego Rozwoju 2030 – Siedemnaście Celów Zrównoważonego Rozwoju (<http://www.unesco.pl/662/> [data dostępu: 12.02.2018].)

Edukacja dla zrównoważonego rozwoju zdecydowanie wykracza poza formalne systemy edukacyjne, ale doskonale wpisuje się w założenia całościowej edukacji, która integruje edukację formalną, poza-formalną i nieformalną w jeden kompleksowy obszar edukacji całościowej. Założenia edukacji dla zrównoważonego rozwoju powinny zatem znajdować odzwierciedlenie w programach kształcenia, podręcznikach oraz w szkolnym i pozaszkolnym procesie dydaktycznym na każdym poziomie edukacji, a także we wszystkich formach społecznego przekazu.

Spółeczna odpowiedzialność uniwersytetów i uczelni wyższych

Edukacji, zwłaszcza na poziomie szkolnictwa wyższego, nie można dziś utożsamiać wyłącznie z rozwojem osobistym studentów, bo zmiany społeczno-kulturowe, wywołane gwałtownym rozwojem technologii informacyjno-komunikacyjnych przyspieszyły proces ewolucyjnych przemian społeczeństwa. Zaawansowane formy komunikowania, powszechny dostęp do nieograniczonego źródła informacji, globalizacja rynków szkolnictwa wyższego czy silnie oddziałujące ruchy demokratyzacyjne, zmieniają w sposób znaczący zakres i formy funkcjonowania instytucji – również w obszarze kształcenia wyższego, wymuszając jednocześnie coraz silniejsze relacje uniwersytetów i uczelni wyższych ze społeczeństwem. Choć edukacja formalna na wszystkich swoich poziomach odgrywa kluczową rolę w rozwoju kompetencji i świadomości społecznej, to trudno się nie zgodzić, że to uniwersytety i wyższe uczelnie, dysponując największym potencjałem wieloaspektowego oddziaływania na społeczeństwo, odgrywają strategiczną rolę w rozwoju i konsolidacji lokalnego środowiska. Kształtując przestrzeń refleksyjnej analizy, krytycznego myślenia i kreatywności, zapewniają narzędzia potrzebne do rozwoju społecznego. W postrzeganiu społecznym uniwersytety (Geryk 2008) są źródłem najnowszej wiedzy, bazującej na wynikach i wnioskach prowadzonych na bieżąco badań, która powinna służyć społeczeństwu poprzez między innymi: inspirowanie nowych kierunków rozwoju regionu i lokalnej społeczności, inicjowanie nowatorskich działań prospołecznych, kształtowanie aktywnych i odpowiedzialnych postaw czy wspieranie młodych ludzi w dojrzwaniu do mądrości wspieranej najnowszymi osiągnięciami techniki i telekomunikacji. Nie do przecenienia są w tym zakresie badania i aktywność dydaktyczno-społeczna uniwersyteckich wydziałów humanistycznych i społecznych, które przygotowują swoich studentów do pracy w społeczeństwie i dla społeczeństwa. Uniwersytety mogą i powinny odgrywać również kluczową rolę w kształtowaniu świadomości swoich studentów w zakresie zrównoważonego rozwoju i społecznie odpowiedzialnego zaspokajania indywidualnych i społecznych potrzeb dzisiaj, w sposób zachowujący taką samą

możliwość dla przyszłych pokoleń. Potwierdzeniem bowiem społecznej odpowiedzialności uczelni są uwrażliwieni na problemy społeczne absolwenci, biorący odpowiedzialność za podejmowane przez siebie działania.

Strategiczną, dla skutecznej realizacji założeń społecznej odpowiedzialności uczelni wyższych jest dziś możliwość porozumienia między trzema kluczowymi podmiotami: społeczeństwem, przedsiębiorcami i władzami odpowiedzialnymi za regulację środowiska rynkowego (Paliwoda-Matiolańska 2017, s. 73-85). Tylko zintegrowane działania bowiem, uwzględniające zróżnicowane cele poszczególnych grup, mogą doprowadzić do efektywnej współpracy i wzrostu pozycji rynkowej każdej ze współdziałającej organizacji. Uniwersytety i uczelnie wyższe wypełniają dziś swoje funkcje w nowym, bardziej złożonym i co najważniejsze – zmieniającym się w sposób ciągły świecie. Oznacza to konieczność dynamicznego dostosowywania prowadzonych przez uniwersytety badań, działań i funkcji do obowiązującej na rynku konkurencyjności w odniesieniu do potrzeb i oczekiwań interesariuszy – poszczególnych podmiotów społecznych i gospodarczych. Analiza naukowo-społecznych kontekstów pokazuje jednak wyraźnie, że powstające w atmosferze konkurencji i wyścigu po punkty publikacje, proponują coraz bardziej osobliwe i coraz mniej mające wspólnego z rzeczywistymi uwarunkowaniami i potrzebami teorie, które mają coraz mniejsze przełożenie na pozytywne przemiany i harmonijny rozwój społeczeństwa globalnej informacji. Społeczną odpowiedzialność uniwersytetów można określić jako zdolność uniwersytetu do tworzenia, upowszechniania i wdrażania zbioru istotnych dla skutecznej aktywności społeczeństwa zasad i nadrzędnych wartości poprzez realizację czterech kluczowych procesów: zarządzanie, nauczanie, badania naukowe i upowszechnianie. Ponieważ zagadnienie społecznej odpowiedzialności uniwersytetów i uczelni wyższych jest stosunkowo nowym obszarem aktywności akademickiej, większość działań uniwersyteckich w tym zakresie koncentruje się wokół akredytacji i zarządzania jakością. Międzynarodowe tendencje i doświadczenia wskazują, że akredytacja instytucji kształcenia akademickiego jest obecnie najczęściej stosowanym mechanizmem zapewnienia jakości. Akredytacja obejmuje zazwyczaj dwa podstawowe procesy: ocenę instytucjonalną oraz ocenę naukowo-dydaktyczną. Jednym z najważniejszych założeń akredytacji i zasadniczym powodem promowania jej w europejskim obszarze kształcenia uniwersyteckiego jest dążenie uniwersytetów do utrzymania i poprawy własnych standardów zgodnie ze stanem posiadanej wiedzy i zobowiązaniem do społecznej odpowiedzialności. W przeciwnym razie proces ten staje się bezużyteczny. Mechanizmy zapewniania jakości muszą bazować na kryteriach uwzględniających znaczenie, demokratyzację, sprawiedliwość społeczną, rozwój lokalny i regionalny oraz tworze-

nie społecznej przestrzeni dyskusji i współpracy. Ocena nie powinna skupiać się wyłącznie na ilościowych produktach i wynikach, bo w kontekście zobowiązania do społecznej odpowiedzialności i założeń strategii zrównoważonego rozwoju społeczeństwa, ważniejsze może się okazać nawet mniej efektywne podjęcie próby zaspokojenia strategicznej społecznie potrzeby. Inne aspekty, na które proces akredytacji/ewaluacji powinien zwrócić uwagę, to jakościowa perspektywa procesu kształcenia, analiza uwarunkowań w odniesieniu do relacji z szeroko rozumianym środowiskiem społecznym. Mechanizmy zapewniania jakości powinny kłaść zdecydowanie większy nacisk na ocenę zrównoważonych (harmonijnych) relacji społecznych oraz współpracy wewnątrz- i międzyinstytucjonalnej niż na konkurencyjność, a także powinny obejmować analizę wyników pod kątem odpowiedzialności społecznej i zobowiązań publicznych.

Działania mające na celu poprawę jakości szkolnictwa wyższego powinny obejmować wszystkie, decydujące o jakości uczelni aspekty: misję uniwersytetu, jego cele, szczegółową charakterystykę, zakres i znaczenie badań w obszarze oddziaływania społecznego oraz ocenę znaczenia uniwersytetu w środowisku. Jakość nie może być abstrakcyjnym pojęciem; powinna być zastosowana do określonego kontekstu i w odniesieniu do znaczenia instytucji oraz jej roli w realizacji zadań i rozwiązywaniu problemów społeczności, w ramach której funkcjonuje uniwersytet. Trafność podejmowanej problematyki oraz jakość i skuteczność działań należą do kluczowych kryteriów oceny i weryfikacji jakości instytucji szkolnictwa wyższego i powinny determinować cele i założenia zarówno działań akademickich, jak i społecznych. Społeczna odpowiedzialność instytucji kształcenia akademickiego sprawia, że te dwie koncepcje: akademicka i społeczna, muszą być postrzegane i realizowane w sposób zintegrowany. Wysoka wartość szeroko rozumianego kształcenia akademickiego nie jest możliwa przy niskiej jakości edukacji, a skuteczność działań prospołecznych bez zaangażowania podmiotów społecznych. Niezbędny jest dwukierunkowy proces, który obejmuje uniwersytety i społeczeństwo, których synergiczne współdziałanie jest niezbędne dla zapewnienia społecznej odpowiedzialności instytucji kształcenia akademickiego.

Podsumowanie

Każda strategia uczelni, mająca na celu zapewnienie wysokiej jakości kształcenia akademickiego, prowadzonych badań naukowych i skutecznej działalności prospołecznej, powinna spełniać warunki gwarantujące satysfakcję studentów (absolwentów) i podmiotów społecznych, z którymi uniwersytet współpracuje. Na poziomie instytucjonalnym strategia powinna gwaranto-

wać zaangażowanie uniwersytetu na rzecz jego społeczności, czyli studentów, pracowników naukowo-dydaktycznych i grupy pracowników administracyjnych. Kluczowe na tym poziomie pojęcia to: rozwój kapitału ludzkiego, harmonijny rozwój jednostki, zrównoważony rozwój społeczności i odpowiedzialność społeczna. Założenia przyjętej strategii uniwersytetu powinny się odnosić do obecnych i przyszłych potrzeb zarówno społeczności instytucji, jak i społeczeństwa.

Oferta edukacyjna powinna być zgodna z misją uczelni a program działań prospołecznych powinien uwzględniać potrzeby środowiska, w którym funkcjonuje uczelnia. Perspektywa ekonomiczna powinna być podporządkowana działaniom mającym na celu zrównoważony rozwój społeczności akademickiej i środowiska, w którym działa uczelnia a programy kształcenia oraz założenia aktywności prospołecznej powinny być opracowane w ramach dialogu z interesariuszami.

Kluczowym elementem strategii uniwersytetu powinny być mechanizmy zapewniania jakości uwzględniające innowacyjne rozwiązania we wszystkich aspektach funkcjonowania uniwersytetu. Wobec rosnącego tempa zmian zachodzących we wszystkich obszarach aktywności społecznej, innowacyjność programów kształcenia jest w kontekście zapewnienia jakości nie do przecenienia. Praktyki ujęte w programach kształcenia powinny uwzględniać wszelkie możliwe odniesienia edukacji do zagadnień stanowiących założenia i priorytety edukacji dla zrównoważonego rozwoju. Jakość jest pojęciem wielowymiarowym, a procesy zapewniania jakości powinny odzwierciedlać konkretne czynniki naukowo-społeczne, ogólnokrajowe i regionalne konteksty instytucjonalne, w obrębie których działają uniwersytety. Oznacza to, że niemożliwe jest wypracowanie jednego uniwersalnego zestawu wskaźników, które byłyby skuteczne dla wszystkich instytucji edukacji akademickiej, nawet w obrębie jednego kraju. Chociaż opracowanie kompleksowych i skutecznych kryteriów akredytacji jest generalnie zadaniem należącym dla agencji akredytujących i rządów, to uniwersytety są w stanie znacząco przyczynić się do wypracowania założeń uwzględniających również alternatywne modele zapewniania jakości odpowiadające niekonwencjonalnej ofercie uczelni wychodzącej naprzeciw potrzebom i oczekiwaniom coraz szybciej zmieniającego się społeczeństwa. Instytucje szkolnictwa wyższego powinny również dbać to, by ich uzasadnione interesy społeczne miały pierwszeństwo przed interesami rynku.

Biorąc pod uwagę, że akredytacja jest obecnie najczęściej stosowanym na świecie mechanizmem zapewniania jakości edukacji akademickiej, opracowywane procedury powinny w sposób ciągły ewoluować wraz ze zmianami, jakie zachodzą w uniwersytetach i środowisku, w którym funkcjonują. Sze-

roki zakres mechanizmów zapewniania jakości stosowanych w uczelniach na całym świecie dowodzi, że każdy kontekst wymaga własnych, dostosowanych do lokalnych uwarunkowań systemów i procedur zapewniających jakość. Tempo zmian zachodzących we wszystkich obszarach aktywności społecznej pozwala zakładać, że w konsekwencji również społecznie odpowiedzialne uniwersytety będą podlegać przeobrażeniom we wszystkich aspektach swojej działalności, a to będzie wymagało przekształcenia mechanizmów, kryteriów i wskaźników wykorzystywanych w procedurach zapewniania jakości.

Literatura

- GERYK M. (2008), Społeczna odpowiedzialność uczelni w opinii jej interesariuszy, „Współczesne Zarządzanie”, nr 3.
- GOUGH S., SCOTT W. (2007), Higher Education And Sustainable Development: Paradox and Possibility, Routledge, New York.
- GRIFFIN R. W. (1998), Podstawy zarządzania organizacjami, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- MCMILLAN J. J. (2007), Why Corporate Social Responsibility? Why Now? How?, [w:] The Debate over Corporate Social Responsibility, eds. S. May, G. Cheney, J. Roper, Oxford University Press, Oxford.
- PALIWODA-MATIOLAŃSKA A. (2017), Znaczenie partnerstwa międzysektorowego w procesie implementacji polityki społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw, [w:] Społeczna odpowiedzialność organizacji. Metodyka, narzędzia, ocena, red. Z. Pisz, M. Rojek-Nowosielska, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław.
- PIASECKA A. (2015), Społeczna odpowiedzialność uczelni w kontekście wewnętrznego zapewnienia jakości, [w:] Zrównoważony rozwój organizacji – aspekty społeczne, red. T. Borys, T. Brzozowski, S. Zaremba-Warnke, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław.
- ZERK J. A. (2006), Multinationals and Corporate Social Responsibility: Limitations and Opportunities in International Law, Cambridge University Press, Cambridge.
- ZNANIECKI F. (1973), Socjologia wychowania, PWN, Warszawa.
- ZNANIECKI F. (1998), Education and Social Change, Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften.

Barbara Kędzierska

THE HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES AS A STIMULUS FOR
A SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF SOCIETY: PUBLICATION
POINTS AND CITATION STATISTICS VERSUS SOCIAL
RESPONSIBILITY OF UNIVERSITIES

Keywords: research and education for sustainable development of society, university social responsibility, the role and functions of the education system in society.

Education has been and remains the strongest stimulus for social development, and its goal has always been to prepare young people for effective and responsible social and professional activity in various stages of life. The role of universities and other tertiary education institutions is strategic in this respect. By working with young people in the final stage of formal education, these institutions should prepare them for supporting a sustainable development of society through a responsible and competent fulfillment of social and professional roles. A permanent reference to the needs and problems of the changing society, should be, in addition to a high level of academic teaching as well as research and teaching activity, a priority for university.

Barbara Kędzierska

NAUKI HUMANISTYCZNO-SPOŁECZNE STYMULATOREM
ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU SPOŁECZEŃSTWA, CZYLI
STATYSTYKA PUNKTÓW I CYTOWAŃ VS SPOŁECZNA
ODPOWIEDZIALNOŚĆ UCZELNI

Słowa kluczowe: edukacja i nauka dla zrównoważonego społeczeństwa, społeczna odpowiedzialność uczelni wyższych, rola i funkcje systemu edukacji w społeczeństwie.

Edukacja była i pozostaje najsilniejszym stymulatorem rozwoju społecznego, a jej celem pozostaje niezmiennie przygotowanie młodych ludzi do skutecznej i odpowiedzialnej aktywności społecznej i zawodowej na kolejnych etapach życia. Rola uniwersytetów i wyższych uczelni jest w tym zakresie strategiczna, bo współpracując z młodymi ludźmi w ramach ostatniego etapu edukacji formalnej, powinny przygotować ich do wspierania zrównoważonego rozwoju społeczeństwa poprzez odpowiedzialne i kompetentne pełnienie ról społecznych i zawodowych. Priorytetem dla aktywności uniwersytetu, uwzględniającej kształcenie na poziomie akademickim i działalność naukowo-badawczą, powinno być stałe odniesienie do potrzeb i problemów zmieniającego się społeczeństwa.